

ANTİK DÖNEM ATİNA TOPLUMUNDA KARYALI KÖLELER

Muzaffer DEMİR*

SUMMARY

The purpose of this paper, despite the limited and problematic nature of the sources, is to strive to render much more specific answers to the issues in question with regard to how and from where the Carian slaves were being brought; the existence of Carian slaves in Athens; their functions, role and characteristics within the Athenian Society. It is known that at the beginning of 5th century BC, the young and handsome slaves, having been procured from the Carian cities like Pedasa, were being transported and sold at the Greek cities, especially in Athens. The slave trade from Caria must have continued from the early period onwards, as the sources show that the Carian slaves were being traded to Hellas in convoys of ships during the Roman Period as well. The earliest existence of Carian slaves in Greece goes back to the Mycenaean Period. During the Early Archaic Period (800-600), the Carian slaves appear to have participated at the festival of Anthesteria in Athens. Besides, Carian names, possibly the slaves, appear on the Red and Black Figure vases during the last quarter of 6th century BC as kalos inscriptions or love names, dedicated by the vase painters to the most favourite or handsome boys from different ethnic origins living in Athens. The most comprehensive source, testifying the existence of Carian slaves in Athens, stems from a fragmentary list of slaves confiscated and sold at public auction after their owners were convicted of sacrilege for mutilating the hermai and for the impiety toward the mysteries of Eleusis. In the list of slaves from the confiscation of the property of these Athenians, the Carian slaves are ranked second after the Thracian slaves in terms of number. This evidence could be taken as a base in predicting the intensity of domestic and other slaves in Athens with regard to their ethnic origins, which shows that there were relatively more Carian slaves in Athens. It is also a fact that the Carians roamed throughout the whole of Greece, serving on expeditions for pay and that the Greeks used them in risky and dangerous deeds as worthless slaves or mercenary troops rather than taking the risk themselves, which even became a common proverb in Greece throughout the centuries. That proverb is that “if it is necessary, take the

* Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Demir, Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Muğla / TÜRKİYE

risk, yet do it with a Carian". It is likely that the poverty-stricken Carian lands were supplying slaves at cheaper prices and larger quantities. Additionally, the Carian slaves were also used in the building projects of the Athenian Empire during the late 5th century BC, as in the construction of Eretheion on Acropolis and there were skilled slave artisans in Athens from Caria like goldsmiths and stone masons, which is confirmed by the inscriptional evidence. In such inscriptions and in the playwrights of Classical Period, especially the Carian name Karion is prominent, since it is easily determined due to its Carian connection from a linguistic point of view. Especially in the comedies, the character of Karion appears to represent a typical slave role. However, it seems difficult to determine the character of Carian slaves as a stereotype by taking into account the role of Karion in these plays or the other relevant evidence.

Antik Dönem Atina toplumunda Karyalı kölelerin varlığı bilinen bir gerçek olup günümüze kadar bu konuda kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir¹. Bunda hiç kuşkusuz kaynakların sınırlı ve dağınık olmasının yönü büyüktür. Ancak yine de mevcut kaynakların ışığında Karyalı kölelerin Atina'ya nereden ve nasıl getirildiği, Atina toplumunda hangi dönemden beri var olduğu, yoğunluğu ve niteliği gibi konularda açıklayıcı sonuçlara ulaşmak mümkündür. İşte bu çalışmada bunlar tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Karyalı kölelerin Atina'ya nereden ve nasıl getirildikleri konusundaki antik kaynaklar çok sınırlıdır. Bu konuyla ilgili en önemli bilgi, Herodotos tarafından aktarılan 480'li yıllarda Hellas'ın istilasını başlatan Pers kralı Kserkses'in saray bürokrasisinde yüksek bir konumuna gelen Hermotimos'un hikayesinde geçmektedir. Hermotimos Karya'nın Pedasa şehrinden olup düşmanları tarafından tutsak edilerek satışa çıkarılmıştı. Bu noktada Herodotos onunla ilgili hikayesine şu şekilde devam etmektedir: "...Khioslu Panionios adında birisi onu satın aldı, bu adam geçimini ticaretlerin en bayağısı ile sağlardı; parlak oğlanlar satın alır, hadım ettirir, sonra götürür Sardis'de, Ephesos'da büyük paraya satardı." Khioslu Panionios Hermotimos'u Sardis'e getirerek onu Pers sarayına sattı ve Hermotimos daha sonra Kserkses'in büyük lütfunu kazanarak sarayda önemli bir konuma gelmeyi başardı². Ephesos ve Sardis Pers şehri Susa'ya giden kral yolunun başlangıç noktalarıydı³. Aynı zamanda Sardis'de Galli olarak adlandırılan hadım edilmiş rahipler tarafından hizmet edilen Kybele tapınağı vardı ve Ephesos'da Megabyzi olarak adlandırılan Artemis'in hadım edilmiş rahiplerine

¹ Hornblower 1982, 8-10; Pritchett 1956, 278; 1961, 27; Meiggs - Lewis 1969, 247, nu.79; Carpenter - Boyd 1977, 213; Robertson 1993, 204-5; Osborne - Byrne 1996, 114-5.

² Herodotos, *Historiai*, 8.105.1-2. Ayrıca bk., Athenaios, *Deipnosoplistai*, 6.265 vd.

³ Calder 1925, 7-11.

saygı duyulmaktaydı⁴. Burada önemli olan nokta bahsi geçen köle ticaretini yapan Panionios'un Khioslu olmasıdır. Bu, Khioslular'ın meşhur zenginliğinin kısmen köle ticaretinden kaynaklandığının bir göstergesi olabilir. Çünkü Thukydides V. yy'ın ikinci yarısında Sparta dışında en çok kölenin Khios'da olduğunu açıkça bildirmektedir⁵. Ayrıca IV. yy. Hellen tarihçilerinden Khioslu Theopompos Hellenler için ihtiyaç duyulan köleleri Thesselialılar ve Lakedaimonialılar'dan sonra en çok Khioslular'ın sağladıklarını bildirmektedir. Khioslular farklı olarak ev hizmetlerinde kullanılmak üzere Karyalılar gibi barbar köleleri pazara sürmekte ve onların değerlerini artırmak için hadım etmekteydiler⁶. Bu durumda, köle yönünden bol olan⁷ Karya'da Pedasa ve diğer şehirlerden satın alınan veya ele geçirilen genç ve güzel bazı kölelerin hadım edilerek, önce Ephesos daha sonra Khios ve Atina'ya kadar uzanan bir köle ticaretine tabi tutulmaları söz konusudur.

Herodotos tarafından aktarılan bu veriler her ne kadar V. yy'ın ilk çeyreğine ait olsa da Karya'dan köle ticaretinin çok daha erken dönemlerden itibaren devam ederek süreklilik gösterdiği kabul edilmelidir. Nitekim, Karya'dan köle ticaretinin Roma Dönemi'nde de devam ettiği görülmektedir. Hellen biyografi yazarlarından Lemnos'lu Flavius Philostratos'un (ca. İ.S. 171-247) Vita Apollonii (Apollonios'un Hayatı) adlı çalışmasının III. Kitabı İ.S. I.yy'da yaşayan Hellen filozof Apollonios'un Hindistan'a seyahati ve buradaki bilgilerle olan diyalogunu içermektedir. Bu diyaloglardan birinde Hintli bir bilge Hellen ahlâkına yöneltilen eleştirilerle ilgili bölümde Hellas'da kötü yöneticilerin göreve getirilmeden önce haksız yere yüceltilmesini şu duruma benzetmektedir: “[Köle tüccarları] Karyalı köle yüklü gemilerle size [Hellas'a] geldiklerinde aşırı derecede onların [Karyalı kölelerin] karakterlerini överek hırsızlık yapmayan çok faziletli köleler olduklarına inandırmaktadırlar”⁸. Özellikle bir Hintli'nin Karyalı

⁴ How - Wells 1913, 270, 8.105 Üzerine Yorum.

⁵ Thukydides, 8.40.2. Bu muhtemelen nüfusa oranladır. Bk., Macan 1908, 501, 8.105 Üzerine Yorum.

⁶ Bk., apud Athenaios, 6.265. Antik Hellas'da Khioslular'ın köle ticaretinde oynadıkları önemli rol ile ilgili olarak bk., Braund - Tsetschladze 1989, 117, 124-5. Hadım edilen kölelerin değeri de artmaktaydı. Bk., ibid., 118.

⁷ Megas Alexandros dönemi veya sonrası tarihçilerinden Theangelalı Philippos ‘Περὶ Καρῶν καὶ Λελέγων’ (Karyalılar ve Lelegler) adlı eserinde Karyalılar'ın Lelegler'i erken dönemlerde ve kendi zamanında köle olarak kullandıklarını yazmaktadır. Bk., FGrH 741 F 2.

⁸ Bk., 3.25. Özellikle Karyalı kölelerle ilgili bölümün Antik Yunanca'sı şu şekildedir: “τὰντι δὲ καὶ τοὺς τῶν ἀνδραπόδων κατήλους ἀκούω ἐκεῖ πράττειν, εἰ γὰρ ἀφίκοιντο κατὰγοντες ὑμῖν, ἀνδράποδα Καρικὰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῶν ἐφερμηγεύοιεν ὑμῖν, ἔπαινον ποιοῦνται τῶν ἀνδραπόδων τὸ μὴ κλέπειν αὐτὰ . . .”

kölelerin ticaretinden haberdar olması ilginçtir. Hindistan'da Karyalı kölelerin varlığı söz konusu olamaz. Ancak bilge kendisinin de belirttiği gibi bunu başka birisinden muhtemelen buraya giden Hellen bir tüccardan işittiğini bildirmektedir. Aslında bu bilginin sarfettiği cümlelerin Philostratos'a ait olduğu söylenebilir. Bu metni konumuz açısından önemli kılan nokta Karya'dan Hellas'a köle ticaretinin Roma Dönemi'nde de devam ettiğini göstermesidir. Bunun yanında Philostratos bu metinde sırf köle ticaretindeki çoklukları nedeniyle özellikle Karyalı köleleri örnek olarak vermiş olmalıydı.

Bütün bu anlatılanlar köle ticaretinin Karya bölgesinden Hellas ve özellikle Atina'ya erken dönemlerden itibaren devam ettiğine işaret etmektedir. Şimdi bu Karyalı kölelerin Hellas ve özellikle Atina'da hangi dönemlerden itibaren var olduğunu gösteren deliller üzerinde durulmalıdır. Karyalı kölelerin Arkaik Dönem (800-500) ve öncesinde Hellas genelinde ve özellikle Atina'daki varlıklarına işaret eden kaynaklar daha sınırlı ve yoruma açıktır. Bunlardan biri Miken Dönemi'ne kadar gitmektedir. Nitekim, Pylos şehrinde Küçük Asyalı kadınlar arasında köle oldukları düşünülen Zephyralı kadınlardan bahsedilmektedir ki⁹, meşhur Hellen coğrafyacısı ve tarihçisi Strabon (64/63-İ.S. 23/24)'unda açıkladığı gibi, Zephyra Karya'nın en önemli şehirlerinden Halikarnassos'un çok erken dönemdeki ismiydi¹⁰. Bunun yanında, Karyalı kölelerin Erken Arkaik Dönem (800-600)'den itibaren özellikle Atina'daki varlıklarına işaret eden deliller bulunmaktadır. Mesela, Karyalı

⁹ J. Chadwick (1976, 80-1) bu kadınların korsan saldırıları sonucunda ele geçirilmiş tutsaklar veya Mikenliler'in Asya ile ticaretleri sırasında değişik tokuş ettikleri köleler olabileceğini öne sürmektedir. Alexandrialı Hesychius (İ.S. V. yy. ?) Hellen edebî kaynaklarında geçen deyimlerin ve bilinmeyen kelimelerin toplamından oluşan Lexikon'unda 'Καρῖνοι' kelimesini "cesetleri mezara kadar eşlik ederek aşıtlar söyleyen kadınlar" şeklinde açıklamakta ve bu maksatla Karyalı kadınların kullanıldığını bildirmektedir. Bu nedenle "Karyalı" sıfatı Atina'da ölüm ve aşıtlarla anılmaktaydı. Bu konudaki diğer kaynaklar için bk., Bäßler 1998, 83. Yine Eski Mısır'da 'Kites' olarak adlandırılan kiralık yas tutucu kadınlar yas elbiseleri giyerek soyluların cenaze törenlerinde ilahi söylemekte ve feryat ederek saçlarını yolmaktaydılar. Bk., Faulkner 1972, 44 vd. 'Καρῖνοι' olarak adlandırılan bu kadınların Karyalı kadın kölelerle bağlantısı olabilir.

¹⁰ Geographika, 14.2.16. V. yy'in ilk yarısında kanunlara karşı gelen Halikarnassoslular'ın yurt dışına köle olarak satıldıkları bir gerçektir. 465-450 yılları arasına tarihlendirilen Halikarnassoslu ve Salmakisli vatandaşların Halikarnassos tiranı Lygdamis'in emrindeki ortak toplantısında hazırlanan kanunda şu ifadelere yer verilmektedir: "Eğer birisi bu kanunu kaldırmayı veya ortadan kaldırılması gerektiğini arzuluyorsa, onun mülkü haciz edilecektir ve Apollon'a adanacaktır ve sonsuza kadar sürgüne gönderilecektir; eğer on stateron değerinde mülke sahip değilse, kendisi bizzat yurtdışına satılacaktır ve Halikarnassos'a dönmesine izin verilmeyecektir". Bk., Ancient Greek Inscriptions in the British Museum 886, Part IV, Section I, Chapter II, 49-54; Meiggs - Lewis 1969, 32-41, nu.32. Özellikle satırlar 37-41: ". . . ἦν δὲ μὴ ἦ αὐτῷ ἄξια δέκα [στά]τήρων, αὐτόν [π]ερίσσει ἐπὶ [ἐξ]αγωγῆ καὶ μ[δ]αμὰ κάθοδον [εἶν]αι ἐξ Ἀλικαρνησσόν".

kölelerin Atinalılar'ın efsanevi kralı Orestes döneminden ve hatta daha öncesinden beri kutladıkları söylenen Anthesteria festivaline katıldıkları düşünülmektedir. Zenobios bu festivalle ilgili olarak “Defolun Karyalılar, Anthesteria sona erdi (Θύραζε Κᾶρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια)” deyimini aktarmakta ve şerhini düşmekte olup, aynı deyimde daha sonraki atasözü derleyicileri ve lexikon yazarları da atıfta bulunmaktadır¹¹. Ancak bu lexikon yazarlarından bazıları Κᾶρες (Karyalılar) yerine Κῆρες, (ruhlar veya hortlaklar)¹² kelimesini kullanmaktadırlar. H. W. Parke Keres kelimesini kullanan lexikon yazarlarını doğru bulmaktadır. Parke'ye göre, festival sırasında pişirilen yemek yaşayanlar için değildi ve ölüler adına Yeraltı Dünyası'nın Hermes'ine sunulmaktaydı. Yemeğe ölünün ruhları özgür bir şekilde geldiğinden ev sahipleri bu ruhlardan korunmak için önlemler almaktaydılar. Gün bittiğinde ruhların yatıştırılması ve güvenli bir şekilde geri gönderilmesi gerekmektedir ve bu nedenle “Defolun Ruhlar” diye bağırılmaktaydı¹³. Buna karşın, J. Bremmer tarafından ise, Atinalılar'ın ruhları evlerinde misafir etmedikleri, insanları tedirgin eden ve korkutan gerçek kişiliğe sahip maskeli soytarıların kötü ruhlar olduğu görüşü öne sürülmektedir¹⁴. Diğer taraftan, N. Robertson her iki görüşe de karşı çıkmakta Zenobios'un şiiir veya bir oyunun hafızalarda yer eden bir satırından Karyalılar'la ilgili bu alıntıyı yaptığını; Kares veya Keres teriminin kendisinin Anthesteria festivalinde geçen bir ayinin unsuru olmadığını ve bu durumda gerçekte Keres kelimesinin daha sonra külliyata eklendiğini savunmaktadır¹⁵. Dolayısıyla, bu deyim Atinalılar arasında yaygındı ve festivale katılan kölelere yönelik olarak kullanılmaktaydı. Robertson tarafından da belirtildiği gibi kölelerin Anthesteria süresince Atinalı ailelerle beraber şarap içerek eğlenmelerine izin verilmekteydi. Böylece Robertson Atinalılar'ın ‘Anthestria sona erdi’

¹¹ Bu scholion (şerh) şu şekildedir: “οἱ μὲν διὰ πλῆθος οἰκετῶν Καρικῶν εἰρήσθαι φασιν ὡς ἐν τοῖς Ἀνθεστηρίοις εὐωχομένων αὐτῶν καὶ οὐκ ἐργαζομένων τῆς οὖν ἑορτῆς τελεσεύσης λέγειν ἐπὶ τὰ ἔργα ἐκπέμποντας αὐτοῦς Θύρ.- Ἀνθ. τινὲς δὲ οὕτω τὴν παροιμίαν φασίν, ὅτι οἱ Κᾶρες ποτε μέρος τῆς Ἀττικῆς κατέσχον· καὶ εἴ ποτε τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀνθεστηρίων ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι, σπονδῶν αὐτοῖς μετεδίδοσαν καὶ ἐδέχοντο τῶι ἄστει καὶ ταῖς οἰκίαις, μετὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τινῶν ὑπολελειμμένων ἐν ταῖς Ἀθηναῖς, οἱ ἀπαντῶντες πρὸς τοὺς Κᾶρας παίζοντες ἔλεγον· Θύρ.- Ἀνθ.” Bk., Zenobios, 4.33; Diogenian, 5.24; Hesychius, Photius, Suda s.v. ΘύραζεΚαρες.

¹² Hesychius ‘κήρ’ ve ‘κῆρες’ kelimelerini ruhlar veya hortlaklar olarak açıklamaktadır. Bk., s.v. κήρ, κῆρες.

¹³ Bk., 1977, 116-7.

¹⁴ Bk., 1983, 113-120.

¹⁵ Bk., 1993, 204.

şeklindeki ikazının festivalde hazır bulunan Karyalı kölelere hitaben onların normal işlerine geri dönmelerini sağlamak için kullanıldığı şeklindeki yorumu desteklemektedir¹⁶. Gerçektende Zenobios'un bu deyimle ilgili açıklamasına baktığımızda, bu deyimün çalışmayan ve eğlenmek için Anthesteria festivaline katılan pek çok Karyalı köleye hitaben, festival sona erdikten sonra onları işlerine geri göndermek için söylendiği bildirilmektedir. Açıklamanın daha detayına inildiğinde, Karyalılar'ın uzun zamandan beri Atina polisine ait Attika topraklarının bir bölümünü işgal ederek hayatlarını sürdürmekte oldukları¹⁷ ve Atinalılar ne zaman Anthesteria festivalini

¹⁶ Bu yorum ilk önce R. Ganszyniec tarafından yapılmaktadır. Bk., 1947, 100-113. Ganszyniec'i takiben ayrıca bk., Ehrenberg 1951, 171.

¹⁷ Erken Dönem'le ilgili olarak kaynaklar Karyalılar'ın sadece adalarda değil aynı zamanda Hellas anakarasındaki varlıklarına işaret etmektedir. Minos döneminden başlayarak adalardaki Karya varlığı ile ilgili olarak bk., Herodotos, 1.171.1-2; Thukydides, *Historiai*, 1.8.1-2; Diodoros, 5.84.1-4; İsokrates, *Panathenaikos*, 43; Strabon, 12.8.5; 14.2.28. Pausanias, *Akhaia*, 7.2.5. Herodotos VI. yy'ın sonlarına doğru Atina demokratik reformlarını gerçekleştiren Kleisthenes'in rakibi ve aristokrat olan İsağoras'ın Karya Zeus'una tapıtığını bildirmektedir. Bk.; 5.66.1. B. Bähler IG II² 1271'i referans göstererek bu kültün Atina'da II. yy.'ın başlarında kabul gördüğünü bildirmektedir. Bk., 1998, 84. Hellas anakarasındaki Karya varlığı ile ilgili olarak ayrıca bk., Herodotos, 8.133-135; Strabon, 7.7.2; 8.6.15; 14.2.28; Pausanias, *Attika*, 1.40.6; Stephanos Byzantios, s.v. *Κάρια*. Hellas ve adalardaki Karya varlığı üzerine yorumlar için bk., Bury 1913, 69-70; Hammond 1967, 58; Craik 1980, 51, 157. Arkeolojik açıdan bakıldığında da Minos döneminden itibaren Karyalılar'ın Ege'nin geniş coğrafyasına yayıldıkları teyit edilmektedir. Hellas'da Euboia adası ve Attika Bölgesi'ndeki Dragon-Evi tarzının Karya'dan Hellas'a Karyalılar'ın getirdiği bilinmektedir. Bu ev tarzının getirilme tarihinin Geç Arkaik, Erken Klasik veya Hellenistik Dönem mi olduğuna dair tartışmalar hala devam etmektedir. Bk., Carpenter - Boyd 1977, 179-215. Aynı zamanda Arkaik Dönem öncesi ve sonrasında keramik ve ölü gömme metodları açısından Hellas anakarası, adalar ve Karya Bölgesi arasındaki bağlantılar ve thalassokrasi listelerinde yer alarak özellikle Truva Savaşı'ndan sonra Ege denizine hakim oldukları söylenen Karyalılar'la ilgili kaynaklar için bk., Long 1958, 301-305; Ball 1977, 320-2; Hornblower 1982, 14-6, 20. Bunların yanında VI. yy'ın son çeyreğinde özellikle Atina'da yaşayan özgür Karyalılar olduğunu açıkça ortaya koyan bir yazıt bulunmaktadır. Ariston stelinin yaratıcısı Aristokles tarafından yapılan bu mezar steli Peiraios Kapı'sının burçuna (Πειραιϊκὰ πύλα) inşa edilmiş olarak bulundu. Bu burç 478 yılında inşa edildiğinden yazıt 478 yılından önceki bir dönemde hazırlanmış olmalıdır. Attika-Karya dilinde Atina'da bulunan ilk iki dilli (bilingual) örnek olması açısından ayrı bir önem arz eden bu yazıtın, Atina'da ölen varlıklı ve yüksek sınıftan bir Karyalı'yı anmak için yapıldığı düşünülmektedir. Yazıtta geçen Tymnes ve Skylax isimleri Karya'ya aittir. Tymnes'in oğlunun 490'lı yıllarda Karya'da Termera şehrini yöneten Histiaios olduğu iddia edilmektedir. Bk., Jeffery 1962, 126. Jeffery yazıtı şu şekilde okunmaktadır: σέμα τόδε: Τύμ[νου?]. Ικαρὸς τὸ Σκύλα[κος + υιο?]. [Karya dilindeki ilk on harfi okunabilen satır]. Ἀριστοκλέης ἐπι[οίει]. Yazıtın Karya dilinde yazılan bölümü okunmaya çalışıldı. Buna göre Karya dilindeki satırın ilk iki satırda geçen Grekçe metnin bir tekrarı olma ihtimalinin yüksek olduğu ve sonuçta bu mezar yazıtının Karyalı Skylax'ın oğlu Tymnes'a ait olduğu teyit edilmektedir. Bk., Georgiev 1975, 67. Tymnes'in babasının ise, 519-512 yılları arasında Pers kralı Darius'ın İndia'yı işgalinde faydalandığı söylenen tarihçi ve coğrafyacı Karyandalı Skylax olabileceği ve Skylax'ın da hayatı hakkında bir eser yazdığı Mylasa kralı Heraklides ile birlikte 490'lı yıllardaki İonya Ayaklanması'ndan sonra Atina'ya sığınmış olabileceği iddia edilmektedir. Bk., Bengtson 1955, 303 vd; Drews 1973, 162 dn 64. Yazıt ve bu konudaki diğer referanslar için ayrıca bk., Bähler 1998, 84-6, 216.

düzenleseler, köleler ve şehirlilerin barış içinde festivale iştirak ettikleri vurgulanmaktadır. Festival esnasında, Atinalılar Kares (Karyalılar) kelimesini etimolojik benzerlikten dolayı kolaylıkla Keres (kötü ruhlar)'e çevirerek festivale katılan Karyalı kölelerle alay etmiş olmalıydılar. Sonuçta, Anthesteria festivaline Karyalı kölelerin katıldığını kabul etmek gerekmektedir. Zenobios'un Karyalı kölelerle ilgili bu deyimini Arkaik Dönem Hellen Lirik şairlerinden aktarma ihtimali vardır. Bu durumda Karyalı kölelerin bu festivaldeki varlıkları Erken Arkaik Dönem'e kadar gidebilir.

Diğer taraftan, Geç Arkaik Dönem (600-500) Atina toplumunda muhtemelen Karyalı kölelerin varlığını gösteren deliller, Atinalı vazo ressamlarının da zaman zaman aşık oldukları söylenen güzel gençler veya çocuklar (παῖδες καλοί)'a atfen kullandıkları VI. yy'ın son çeyreğine tarihlendirilebilecek keramik kaplar üzerindeki yazıtlardan gelmektedir¹⁸. Bu dönemde bir alabastron üzerinde kalos ismi Karystios; siyah figürlü bir amphora üzerinde etnik kökeni Kar olarak belirtilen kalos ismi silinmiş ve siyah figürlü bir hydria üzerinde kalos ismi yine Karystios olan sevgili isimleri yer almaktadır¹⁹. Özellikle Herakles ve Apollon'un görüntüsünün yer aldığı ve onlara Athena ile Artemis'in eşlik ettiği amphora üzerindeki καλος ... Κάρι ibaresinin, aşağıda açıklayacağımız Hermokopidai yazıtlarında geçen köle genç ve çocuklar için kullanılan Kar pais ve Karikon paidion isimlerine benzer olduğu üzerinde durulmaktadır²⁰. Siyah Figürlü amphora'da Herakles ve Apollon'un bacakları arasında yer alan καλος ... Κάρι ibaresi, καλος [καρύστιος τὸ γένος] Κάρι olarak restore edildiğinde Karystios isminin Karya bölgesine ait etnik bir isim olduğu görülmektedir²¹. Karystios'un hem Atina vatandaşı hem de Karyalı bir köle olması

¹⁸ Kırmızı veya Siyah-Figürlü keramik kaplar üzerindeki bu kalos yazıtları VI. yy'ın ikinci yarısına özgün olup özel bir sınıf oluşturmaktadır. Genellikle vazo ressamlarının tanıdıkları ve de aşk imasında buldukları düşünülen güzel bir genç, atlet veya kahraman kaplar üzerine resmedilmekte veya kaplar üzerinde önlerine güzel (kalos) sıfatı eklenerek sadece isimleri yazılmaktadır. Bunlar bazılarının kimlikleri tespit edilebilen çağdaş Atinalı gençlerdi. Çok az sayıda kadın ve çok nadiren bir tanrı veya kahraman bu sıfatla şerefendirilmektedir. Bk., Boardman 1974, 201; 1975, 213.

¹⁹ Robinson - Fluck 1937, 125-6.

²⁰ İbid., 126 ve Crampa 1972, 158, nu.76 = İmparatorluk dönemine ait zafer yazıtı.

²¹ Bk., Robinson - Fluck 1937, 127-8. Braund - Tsatskheladze isimlerin kölelerin etnik kökenleri hakkında pek fazla bir şey bildirmediklerini ve isimlerden kölelerin etnik kökenlerini belirlemenin riskli olduğuna işaret etmektedir. Bk., 1989, 121. Tabii olarak bu isimler özgür insanlar için de kullanıldığından etnik isimleri kullanarak, yazıtlarda açık olarak belirtilen durumlar dışında, kişilerin

mümkündür. Köle olduğu kabul edilirse, Karystios, VI. yy'ın son dönemlerinde Atina'ya geldikten sonra satın alındığı yeri veya etnik kökeni gösteren bir isim olarak kendisine verilmiştir²². Herodotos'un metninde²³ Karya'dan genç ve güzel kölelerin yaklaşık aynı dönemlerde Atina'da getirildikleri dikkate alındığında Karystios'un bu kölelerden biri olması gerekir.

Atinalılar'ın kölelerinin etnik kökenine fazlasıyla ilgi duymaları sayesinde, daha sonraki dönemlerde Karyalı kölelerle ilgili biraz daha kapsamlı bilgilere sahip olmaktadır²⁴. Bu durum Atina'da bulunan Hermokopidai yazıtlarıyla teyit edilmekte olup, bu yazıtlarda Atina'da yaşayan kölelerin etnik isimleri özellikle belirtilmektedir. Yazıt olması nedeniyle Karya kökenli kölelerin Atina toplumunda varlığı ile ilgili daha güvenilir bilgiler içermektedir. Hermokopidai yazıtları 415/4 yılında Atina donanması Sicilya Seferi'ne çıkmadan önceki gece gerçekleşen isyanla ilgilidir. Buna göre, söz konusu gece bir kısım Atinalı seyahata çıkanlara iyi şans getirdiğine inanılan tanrı Hermes'in heykellerini²⁵ tahrip ederken, diğer bir kısmı

statüsü hakkında kesin çıkarımlarda bulunamayız. Buna rağmen, bu etnik isimlerin özgür insanlar tarafından kullanılması kendisine özgün sebeplerden kaynaklanıyor olabilirdi ve yaygın olmaya bilirdi. Bu sebepten, etnik isimlere sahip kişilerin yabancı köleler olma potansiyali yüksektir.

²² Karystios'un üzerlerinde isminin geçtiği Siyah-Figürlü amphora ve hydria'nın Atina'da sanatını 520-505 yılları arasında icra eden ressam Skythes'in üslûbuyla bağlantısı kurulmaktadır. Bk., Robinson - Fluck 1937, 126. İsminden dolayı İskit kökenli olduğu düşünülen Skythes erken dönem Kırmızı-Figür kaplarıyla meşhur oldu ve Epilykos kalos ismini kullandı. Bk., Richter 1946, 52; Beazley 1963, 82-5; Boardman 1975, 59. Skythes genç yaşında köle olarak Skythia'dan Atina'ya gelmiş ve satın alındığı yeri göstermek için kendisine bu isim verilmiş olabilirdi. Daha sonra metikos veya özgür Atinalı statüsünü kazandı. Boardman Mısır kökenli olduğunu düşündüğü ressam Amasis ile ilgili benzer bir sonuca ulaşmaktadır. Bk., Boardman 1987, 146. Boardman aynı dönemde Atina'da yaklaşık 125 tane çömlekçi ve vazo ressamı olduğunu; en azından yarısının Atinalı ailelere uygun olmayan isimler taşıdıklarını ve bazı isimlerin diğer ülke veya ırkı isimlendirdiğini; Lydos, Skythes, Sikanos, Sikelos, Syriskos, Kolkhos, Thrax, Mys gibi isimler arasında Kares isminin de bulunduğunu bildirmektedir. Bk., 1975, 9. Ancak Kares adlı çömlekçi veya vazo ressamı için başka bir açıklama yapmamaktadır. Eğer Kares isminde bir çömlekçi veya vazo ressamının VI. yy'ın ikinci yarısında Atina'daki varlığı kabul edilirse, ressam Skythes için öngördüğümüz yorumlar onun içinde geçerli olabilir.

²³ Yukarıda sayfa 2'de belirtildiği gibi.

²⁴ Strabon Atinalılar'ın kölelerini getirdikleri ülkelerin isimleriyle adlandırmaya alışkın olduklarını (Lydos veya Syros olarak) veya getirdikleri ülkelerde hakim olan isimlerle (Phrygialı için Manes veya Midas ve Paphlagonialı için Tibius) kölelere hitap ettiklerini bildirmektedir. Bk., 7.3.11-12.

²⁵ Bu heykeller 'ἔρμῶν' (tekil ἔρμῶ) olarak adlandırılmakta olup, tepesinde Hermes'in sakallı başı bulunmaktaydı ve alt kısmı onun genital organları ile süslenmişti. 'ἔρμῶν' yollar ve sınırlarda sınır işaretleri olarak kullanılmakta ve iyi şans getirmesi için Atina'da evlerin dışına konulmaktaydılar. Bk., Burkert 1985, 156-9.

da yine toplum tarafından kutsal sayılan Eleusis Ayinleri'ni ifşa etmişlerdir ki, bu ölüm veya sürgünle cezalandırılan büyük bir suçtu²⁶. Atina devleti her iki olayı da seferin düzenlenmesine karşı bir komplo ve başarısını tehdit edebilecek din karşıtı bir davranış olarak görerek suçluları cezalandırma yoluna gitti. Bu olaylara atıfta bulunan Atinalı hatip Andokides'in (440-390) verdiği bilgiye göre; Eleusis Ayinleri'ne saygısızlıktan 33, Herma'ları tahrip etmekten 22 kişinin suçlu bulunmuştu²⁷. Bu Atinalılar'dan bazıları'nın isimleri ve devlet tarafından el konularak açık artırmada satılan mal ve mülklerinin listeleri fragman halindeki yazıtlarla günümüze kadar gelmektedir²⁸. Onlara ait listelenen malların içinde köleler de bulunmaktadır. Bu kölelerin isim listelerinde nereli oldukları tespit edilebilen toplam 34 kölenin 31'inin etnik kimlikleri ortaya konulmaktadır²⁹. Buna göre, 12 Trakyalı kölenin ardından listede 7 Karyalı köle ikinci sırayı almaktadır. Ayinler'e saygısızlıktan suçlu bulunan, Atina'ya önceden yerleşmiş bir yabancı (metikos) olan Kephisodoros'un servetini gösteren liste en az hasar görek günümüze kadar gelmekte olup, kendisine ait en az 16 köle ismine atıfta bulunmaktadır. Yine aynı şekilde Kephisodoros'un köleleri arasında 5 Trakyalı köleden sonra 3 Karyalı köle ikinci sırada gelmektedir. Karyalı kölelerin isimleri (a) *Κάρ* (b) *Κάρ παῖς* (c) *Κάρικὸν παιδίον* olarak geçmektedir³⁰. Buradaki *Κάρ* kelimesi, normalde 'Karyalı' anlamında Karya'ya ait etnik kökeni belirtmekte olup, köle statüsünü de ortaya koymaktadır. Yine Karyalı anlamına gelen Karikos kelimesinin İonya diyalektiğinde eş anlamlısı Karios'dur. Kephisodoros'a ait listede görülen Kar, Kar pais ve Karikon paidion ayrımı muhtemelen yaşa göredir. Kar ergin, Kar pais genç

²⁶ Hellen dini genelde bir halk dini olmasına rağmen, sadece özel ve bireysel seremoni ile girilebilen gizli kültler de bulunmaktaydı. Eski Hellas'da en meşhur gizli dini ayinler Eleusis Ayinleri'dir. Eleusis Ayinleri ile ilgili olarak bk., *ibid.*, 285-290.

²⁷ Bk., Peri ton musterion (Ayinler Üzerine), 1.12-18, 35, 67.

²⁸ Bu yazıtlar için bk., Meiggs - Lewis 1969, 241-247, nu.79; Pritchett 1956, 178-317; 1961, 23-29; Osborne - Byrne 1996, 114-5.

²⁹ Pritchett yazıtlarda geçen Atinalılar'a ait kölelerin tamamının listesini vermektedir. Onun bu köle listesine Stel VII, satırlar 5-6'da geçen ismi tam olarak belirli olmayan köleyi eklemeyi unuttuğu görülmektedir (Bk., 1956, 278). Pritchett Stel VI, 20'de adı geçen Demirci Kharias (Χαρίας ὁ Βελισκοποίο[ς])'in Karyalı mı yoksa Helen mi olduğu konusunda kararsızdır. Bk., 1956, 280. Aslında Kharias'da Karya'da yaygın olarak kullanılan bir isim olabilir. Biz aynı zamanda Pritchett'in köle listesine Stel VII, 10-11'i ekledik. Çünkü onun kökeni Syros olarak restore edilebilir. Listedeki [Φ]άνας τὸ[γέ]νος [...] olarak geçmektedir.

³⁰ Bk., Stel I, 38, 45, 46.

ve Kar paidion deyimi de çocuk köle statüsünü tarif etmektedir³¹. Kar'ın 105, Karyalı gencin 174 ve Karyalı çocuğun 72 drakhmai'lik satış fiyatları karşılıklarında verilmektedir. Diğer taraftan listede yine ayinlere saygısızlıktan suçlu bulunan Polystratos'a ait olduğu görülen Karyalı köle genç Peisistratos (παῖς Πεισίστρατος Κάρι) hem kendisine ait özel ismi hem de etnik kökenine göre adlandırılmaktadır. Satış fiyatı korunmamıştır. Yine aynı şekilde etnik kökeni ve ismi verilen ancak kime ait olduğu listede korunmamış olan Karyalı altın işleyicisi Potainios (Ποταίνιος Κάρι χρυσοχῶς) 360 drakhmai'lik en yüksek fiyatı almaktadır³². Bunlara ek olarak VII. stelde satış fiyatları ve kime ait oldukları korunmamış, ancak özel isimleri ve Karya etnik kökenleri özellikle belirtilen Strongylion (Στρογγυλίων [τ]ὸ γένος Κάρι) ve Karion (Καρίον τὸ γένος Κάρι) yer almaktadır³³. Karion (Καρίον) ismi Karios kelimesinin -in hali olup, aşağıda açıklanacağı gibi genelde Karyalı köle kimliğini ortaya koymaktadır. Bu isim muhtemelen Karya bölgesinde de yaygın olarak kullanılmaktaydı.

Öte yandan bu yazıtlardaki doğruluğu şüphe götürmeyen veriler, Atina'da ev veya diğer hizmetlerde görev yapan kölelerin etnik kökenlerine göre yoğunluğunun tahmin edilmesinde temel alınabilir. Buradan hareketle de Atina'da en çok Trakyalı ve azımsanmayacak kadarda Karyalı kölelerin var olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu durum bir scholion tarafından da desteklenmektedir. Buna göre, Atinalı filozof Platon'un (427-347) Lakhes adlı diyalogunda geçen "Riskini Karyalı [köle] üzerinde denemiyorsan dikkatli olmalısın..." ifadesi üzerine düşülen bu scholion da köle statüsü yerine Karyalı tabirinin kullanıldığı ve Eski Hellenler'in kölelerinin çoğunu Karyalılar ve Trakyalılar'dan sağladıkları açıklanmaktadır³⁴. Trakyalılar'ın Klasik Dönem'de ekonomik nedenlerle kendi çocuklarını tuz karşılığında kolaylıkla satmaları ve böylece Hellas için bol miktarda köle sağlamaları

³¹ Diğer taraftan Meiggs - Lewis pais ve paidion kelimelerinin çocuklara atfen kullanıldığına dair Pritchett'in görüşüne katılmamaktadır. Çünkü bu kelimeler düzenli olarak bütün yaştaki köleler için kullanılmaktadır. Bk., 1969, 247, nu.79. Ancak bu kelimelerin yaş farkını belirtmek için kullanılma ihtimali yüksektir. Grekçe'de το παιδίον kelimesi özellikle küçük çocuk anlamını vurgularken, ὁ παῖς kelimesi daha ergin bir genç için kullanılabilirdi. Ayrıca özel bir tür hizmette bulunan köleler için de bu ayırım yapılmış olabilir.

³² Stel II, 77-78.

³³ Stel VII, 5-6, 8-9.

³⁴ Bk., Lakhes, 187 b üzerine bir scholion: "ἐν τῷ Καπὶ ... ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ δοῦλφ καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ Καρῶν καὶ Θρακῶν τοὺς δοῦλους ἐποιούντο".

bu durumu doğrulamaktadır³⁵. Tabî bu scholion'u dikkate alarak Karyalı kölerin nicelik açısından Trakyalılar'dan sonra en yoğun nüfusu oluşturduğunu söylemek zor olsa da, Karyalı kölelerin Atina'da oldukça yaygın bir şekilde var oldukları gözükmektedir³⁶. Arkaik Dönem ve hatta daha öncesinden itibaren Karya bölgesi ekonomik olarak kötü durumda olduğundan, Karyalılar da önemli oranda köle ticareti ile gelir elde etmeliydiler³⁷. Zira, Karyalılar'ın Arkaik Dönem öncesinden başlayarak ekonomik zorluklardan dolayı Hellas, Mısır, Küçük Asya (Batı Anadolu) ve Pers coğrafyasında paralı askerler olarak kullanıldıkları bilinmektedir³⁸. Strabon Karyalılar'ın yaygın olarak Hellas coğrafyasında paralı askerler olarak kullanıldıklarını ve Hellen dilini yanlış konuşmalarından dolayı kimliklerinin bilindiğini ve bu yüzden barbar olarak adlandırıldıklarını aktarmaktadır³⁹. Karyalılar'ın paralı askerler olarak kullanılmaları onları çalıştıkları devlete ait bir kamu hizmetkarı (δημόσιοι ὑπηρέται) haline getirmektaydi. Bu da onların konumunu neredeyse köle statüsüne indirgemektaydi. Yukarıda belirtilen Platon'un diyalogunda geçen deyim göz önüne

³⁵ Herodotos, 5.6 ve Pollux, Onomastikon, 7.14.

³⁶ Bk., Ehrenberg 1951, 171. Diğer taraftan B. Bâbler köle mezar anıtlarıyla ilgili yaptığı araştırmasında Karyalı kölelerin Trakyalı, Suriyeli ve İskit kökenli kölelerden daha az olduğunu ortaya koymaktadır. Bk., 1998, 82. Ancak Bâbler'in eserinde kullandığı yabancılara ait mezar anıtı sayısı 146'dır. Bâbler'e göre bunların içindende 23 tanesinin yabancı olup olmadığı kesin değildir, Bir tanesi çok az bir ihtimalle yabancı olabilir. Hatta kesinlikle yabancılara ait olduğu söylenen mezar anıtlarının hepsi açık bir şekilde tanımlanamamaktadır. Tabî bu yabancılara (μέτοικοι) ait mezar anıtlarında kölelerinki ayrı tutulmalıdır. Bu durumda kölelere ait mezar anıtlarının sayısı daha da azalmaktadır. Kölelere ait bu mezar anıtları Atina'da yaşayan köle nüfusunun çok küçük bir oranını temsil etmektedir. Bu göz önüne alındığında, bu mezar anıtlarından hareketle de Atina'daki kölelerin etnik kökenlerini nicelik olarak tespit etmede dikkatli olunması gerekir.

³⁷ Garlan 1987, 7, 20; Hornblower 1982, 4 vd.

³⁸ Paralı askerliğin temel sebebinin ekonomik zorluklar olmasıyla ilgili olarak bk., Russell 1942, 103-4. Karyalılar'ın paralı askerler olarak kullanılmalarıyla ilgili olarak bk., Bergk 1882, Arkhilokhos F 24; Diehl 1936, Arkhilokhos F 40; Herodotos, 1.71, 2.61, 152, 154, 163; 3.1; 5.111-112; Diodoros, Bibliotheke, 1.66.12; 1.67.1-7; Aelianus, De Natura Animalium, 12.30; Plutarkhos, Artakserkses, 10.1-11.2-3; Strabon, 14.2.28 = FGrH Ephoros 70 F 12; Polyainos, Strategemata, 7.3; Polybios, Historiai, 5.36. Özellikle Mısır'da XXVI. hanedanlık dönemi kralarından Psammetikhos I (664-610) döneminde kullanılan Karyalı paralı askerlerle ilgili olarak bk., Austin 1970, özellikle sayfalar 15-16; Miller 1971, 66-70, 93-96; Ball 1977, 317-8; Burstein 1984, 31-34; Ray 1995, 1189-1190.

³⁹ 14.2.28. Karyalılar'ın paralı asker olarak kullanılmaları özellikleri Hellen lirik şiir yazarı Arkhilokhos'a (ca.680-640) ait bir fragmanda halk arasında yaygın hale gelen "ve bir Karyalı gibi paralı asker olarak çağrılacağım (καὶ δὴ πίκουρος ὥστε Κὰρ κεκλήσομαι)" deyimile teyit edilmektedir. Bk., Bergk 1882, Arkhilokhos F 24; Diehl 1936, Arkhilokhos F 40.

alındığında, bu deyimle bir Karyalı'nın neredeyse bir köle ile eş tutulduğu ima edilmektedir. Deyimin çok erken dönemden beri halk arasında yaygın hale geldiği ve çeşitli kullanımlarının olduğu görülmektedir. Platon'un diyalogunda geçen bu deyim üzerine düşülen şerhten, bu deyim ilk önce tamamı günümüze kadar gelemeyen Atinalı komedi yazarı Kratinos'un (ca. 520-423) 'Οἱ Βουκόλοι' (Çobanlar) adlı oyununda geçtiğini öğrenmekteyiz. Bu oyuna ait fragman veya bölüm (F 16) "Onun Karyalı [kölesi] gibiyim; kendi yerine ilk önce beni tehlikeyi üzerime almaya zorladı" şeklindedir⁴⁰. Bu şerhte aynı zamanda IV. yy'ın ikinci yarısında Yeni Komedi'nin kurucusu sayılan Philemonos'un "Ο Γάμος" (Evlilik) adlı oyununda bir kölenin "Anlıyorum patron, ben senin Karyalı'nım" ifadesini kullandığı da belirtilmektedir⁴¹. İmparator Hadrian döneminde Roma'da retorik öğreten (İ.S. 117-138) ve atasözlerinden oluşan bir derleme eseri olan Zenobios'da buna atıfta bulunmaktadır⁴². Zenobios bu deymi "Eğer zorunluysan tehlikeye atıl, ancak bunu bir Karyalı ile yap" şeklinde aktarmaktadır. Hesychius Lexikon'unda 'ἐν Κορὶ τὸν κίνδυνον' deyiminin, tehlikeli işlerini veya teşebbüslerini corpore vile, yani başkalarını kullanarak yapanlar için kullanıldığını ve Karyalılar'ın ilk paralı askerler olduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla, değişik versiyonlara sahip bu deyim zor ve tehlikeli görevleri başkasını kullanarak yapanlar için kullanılmaktaydı. Trakyalı kölelerin değilde özellikle Karyalı kölelerin bu deyim için kullanılması ve halk arasında yaygın bir atasözü haline gelmesinin sebebi, köle ve paralı asker pazarında bol miktarda bulunan Karyalılar'ın satın alınarak veya kiralanarak Hellas coğrafyasında zor işlerde yaygın bir şekilde kullanılıyor olmalarından kaynaklanmalıdır. Hellenler'in Karyalılar'a pek değer vermediğine işaret eden⁴³ bu tür atasözlerini kendi dışındakileri küçük görerek ötekileştirme aracı olarak kullandıkları kesindir. Zira onların sadece Karyalılar'ı değil, Karyalılar'dan daha çok Lidyalılar ve Mısırlılar'ı da küçük gördüklerine dair bir atasözü bulunmaktadır⁴⁴. Bir diğer bakış açısıyla da bütün bu anlatılanlardan, Karyalı köle veya paralı askerlerin

⁴⁰ Bu fragman için bk., Edmonds 1957, 29, Kratinos F 16.

⁴¹ Bk., Edmonds 1961a, 13, Philemon F 18.

⁴² Zenobios, 3.59.

⁴³ Bu Homeros tarafından da ima edilmektedir. Bk., İlias, 9.378. Atinalılar'ın Karyalılar'ı sevmeyeceği konusunda yorum ve diğer kaynaklar için bk., Bäßler 1998, 82.

⁴⁴ Diogenian, 6.24; Sutphen 1901, 23.

zor ve tehlikeli işlerin altından kalkabilecek kadar güçlü ve cesaretli oldukları sonucu da çıkartılabilir.

Hermokopidai yazıtlarıyla aynı dönemde, Aristophanes'in 414 yılında sahneye konulan Ornithes (Kuşlar) adlı komedi oyununda geçen karakterlerden biri olan Exekestides'in Karyalı bir köle olduğu iddia edilmektedir. Aristophanes seyircilere hitaben kuş olmanın avantajlarından bahsederken bundan faydalanabilecek bazı Atinalılar'dan örnekler vermekte (satırlar 755-770) ve 764. satırda Koro lideri tarafından "Exekestides gibi Karyalı ve bir köle misin? (εἰ δὲ δοῦλός ἐστι καὶ Κὰρ ὡσπερ Ἐξηκεστίδης,...)" diye sorularak, Exekestides'in bir köle ve geldiği yerin Karya olduğu açıklanmaktadır. Daha sonra 765. satırda Exekestides yavru göçmen kuşa benzetilerek kendisinin uçarak Karya'dan Atina'ya gelmeyi başardığı ve Atina'da daha kolay ilişkilere girerek kendisine kolaylıkla atalar yarattığı ve iyi bir konuma geldiği imasında bulunmaktadır. Bu satırlardan yola çıkılarak Atinalı bir politikacı olan Exekestides'in Hellen soyundan olmadığı için onun kan-kardeşleri (φράτερες)⁴⁵ eksikliğinin hala çözüme kavuşturulamadığı⁴⁶ ve kanunî olarak vatandaşlık hakkına sahip olmadığı yorumları yapılmaktadır⁴⁷. Oyunun 1526 ve 1527. satırlarında Exekestides'in patronunun barbar tanrılar olduğu vurgulanarak tekrar onun yabancı kimliği üzerinde durulmaktadır. Buna rağmen Aristophanes'in Exekestides'e 'Karyalı' ve 'köle' lakabları ile hitap etmesi fazla ciddiye alınmamalıdır. Aynı yazarın Hippeis (Atlılar) adlı oyununda köle rolündeki Paphlagon kinayeli olarak ünlü Atinalı komutan ve politikacı Kleon'u temsil etmektedir.⁴⁸ Kaldı ki Klasik Atina'da ismen tanınan 12 civarında Exekestides adlı Demotikon'larından Atinalı oldukları anlaşılan kişi bilinmektedir.⁴⁹ Bu durumda Atinalı vatandaşlar Exekestides ismini yaygın bir şekilde kullanmaktaydılar. Yinede 400 yılı civarında köle iken özgürlüğüne kavuşan

⁴⁵ Bunlar aynı akraba-grubunun (φρατρία) üyeleriydiler. Bu da en azından teorik olarak birbirleriyle ilişkili soy (γένη) dan oluşmaktaydı. Çünkü Atina vatandaşlarının kanuni çocukları doğumdan sonra Pyanopsion ayında (Eylül-Ekim) yapılan ilk Apaturia festivalinde babanın phratría'sına kaydedilmekteydiler. Genelde böylesine bir kayıt vatandaş statüsünün bir delili olarak kullanıldı. Bk., İskrates, 8.19; Demosthenes, 57.54. Oyunun 30 ve 31. satırlarında Atina vatandaşı olmadığı için Exekestides'in şahsiyetinin alaya alındığı görülmektedir.

⁴⁶ Dunbar 1995, 472-3.

⁴⁷ Sommerstein 1987, 201.

⁴⁸ Kleon'un Atinalı olmadığını gösteren bir delil yoktur. Bk., MacDowell 1995, 86.

⁴⁹ Bk., Fraser - Matthews 1994, s.v. Ἐξηκεστίδης.

Atinalı bankacı Pasion'un oğlu Apollodoros gibi⁵⁰, Exekestides'e de bu Hellen isminin babası tarafından verilme ihtimali göz ardı edilmemelidir.⁵¹ Aristophanes'in Exekestides'i başka bir ırktan yabancı köleye değil de Karyalı'ya benzetmesi dikkat çekmektedir. Atina'da yaşayan Karyalı kölelerin bolluğundan esinlenmiş olabilir.⁵² Aristophanes Karyalılar'ı iyi tanımaktaydı⁵³ ve aynı oyunun önceki satırlarında da (290-293) Karyalılar'ın özelliklerini bildiğinden onları çok iyi bir şekilde alay malzemesi olarak kullanılmaktadır. Klasik Dönem'de Atinalılar'ın Karya bölgesini ve geleneklerini iyi tanıdıkları bu bölgeyle ilgili olarak yazılan, özellikle IV. yy'a ait pek çok oyunla da gösterilmektedir⁵⁴.

⁵⁰ Bk., Milet 1991, 24.

⁵¹ Yukarıda belirtildiği gibi (dn 21), isimlerden kölelerin etnik kökenini belirlemek risklidir. Hellen ismi taşıyan birisinin kökeninin köle olma ihtimali vardır. Demotikon'lardaki Exekestides isimleri Kleisthenes'in VI. yy sonlarındaki deme reformlarından çok sonra IV. yy ve sonrasına ait gözükmektedir. Bk., Fraser - Matthews, ibid. Diğer taraftan aynı oyunun 763. satırında Aristophanes tarafından yine örnek olarak gösterilen ve muhtemelen tam anlamıyla bir Atina vatandaşı olmamakla suçlanan kuş besleyicisi Phrygialı Philemon'un Phrygia'ya uygun bir isim olduğu görülmektedir. Bk., Ovidius, *Metamorphosis*, 8.631-720.

⁵² V. Ehrenberg Atina'daki barbar kölelerin bol olması nedeniyle, bu kölelere oyunlarda rol verildiğini belirtmektedir. Bk., 1951, 171.

⁵³ Aristophanes aynı zamanda 'Οἱ Τελεμησσοῦς' (Telmissoslular) adlı bir oyun yazdı. Bk., Edmonds 1957, 717-719, Aristophanes F 528-541. Telmissos Karya'da bir şehir olup bu şehirde kehanet sanatının çok mükemmel olduğu belirtilmektedir. Bk., Cicero, *De Divitione* (Kehanet Üzerine), 1.91, 94; Aelian, *Varia Historia*, 12.64; Stephanos Byzantios, s.v. Τελεμησσοῦς.

⁵⁴ Atinalı meşhur tragedya yazarı Aiskhylos (ca.525-456) 'Κῶρες ἢ Εὐρώπη' (Karyalılar veya Europe) adlı bir oyun yazmıştı. Bk., Aeschylus *Tragoediae: Septem Quae Supersunt Tragoedias* (Oxford Classical Texts)², 335. Atina'ya yerleşen bir yabancı olduğu görülen ve 387 yılı civarında yazmaya başlayan Antiphanes (ca.408-334) Alexis dışında IV. yy'da Orta Komedi'nin en önemli yazarıydı. 'Οἱ Κῶρες' (Karyalılar) adlı oyunundan, Atina geleneğine ait bireysel dans gösterisine dair bir fragmana ve 'Η Κῶρὶνῆ' (Karyalı Kadın) adlı oyunundan şarap dökmek için kullanılan özel bir kaba dair iki fragmana atıfta bulunmaktadır. Bk., apud Athenaios, 4.134 b; apud Eustathios, 159.45; apud Athenaios, 11.503 b; Edmonds 1957, 212-213, Antiphanes F 113, 114, 115. Hellen lexikon yazarlarından Pollux (İ.S. II. yy) Thurii doğumlu ve erken yaşta Atina'ya giderek oranın vatandaşı olan Alexis'in (ca.375-ca.275) 'Οἱ Κωνῖοι' (Kaunoslular) adlı oyunundan hamamlardaki ateş ve yağlama yeri ile ilgili bir fragmanına değinmektedir. Bk., apud Onomastikon, 7.166; Edmonds 1957, 419, Alexis F 101. Ayrıca Alexis'in 'Η Κνιδία' (Knidoslu Kadın) adlı oyunundan utanmazlığı ve hovardalığıyla meşhur kişilerle ilgili bir fragman günümüze kadar gelmiştir. Bk., apud Athenaios, 4.165 d; Edmonds 1957, 421, Alexis F 105. Yine Orta Komedi yazarlarından biri olan Timokles'in 'Οἱ Κωνῖοι' adlı oyunundan kötü karakterli Tithymallos ile ilgili bir fragman bulunmaktadır. Bk., apud Athenaios, 6.240 d; Edmonds 1959, 617, Timokles F 18. Yeni komedi yazarı Menandros (342/1-292/1)'un 'Η Κῶρὶνῆ' adlı oyununda Atina'da olduğu gibi utanmazlığın tanrı olarak şereflendirildiğine dair bir fragman geçmektedir. Bk., apud Stobaios, *Florilegiuni* (Vaazlar), 32.7; Edmonds 1961b, 640-641, Menandros F 257-8. Menandros aynı zamanda iyi üreme; talih ve şans üzerine iki kısa fragman günümüze kadar gelen 'Η Κνιδία' (Knidoslu Kadın) adlı bir oyun yazmıştı. Bk., apud Stobaios, *Florileguini*, 86.10; apud *Eclogae Physicae et Ethicae* (Tabiat Felsefesi Metinleri), 1.6.9; Edmonds 1961b, 654-5, Menandros F 290-291.

Daha sonraki tiyatro oyunlarında Hermokopidai yazıtlarında geçen özellikle Karyalı Karion isminde köle⁵⁵ karakterine rol verilmektedir ve aynı isimde kölelere diğer yazıtlarda da rastlanmaktadır. Karya'ya ait olduğu kolaylıkla tespit edilebilen bu isimden hareketle Hellas ve özellikle Atina'da Karyalı köle sayısının yoğun olduğu yönünde yorumlarda bulunulabilir. 421-405 yılları arasında Atina Akropolis'inde Erekteion'un inşasında Karyalı kölelerin çalıştığı yapının inşası sırasında tutulan ödeme kayıtlarından sabittir. Bu kayıtlarda Karion ismine (KAPION LAOC) atıflarda bulunmaktadır⁵⁶. Aristoteles'in halefi ve botanik biliminin kurucusu kabul edilen Theophrastos'a (ca. 371-287) ait, onun diğer kölesi Euboios gibi satılmasını istemediği ve Demotimos'a vasiyet olarak bıraktığı Karion adlı bir köleden bahsedilmektedir⁵⁷. Atina'da Kerameikos mezarlığında 320 yılı civarına tarihlendirilen, Karion isminde çuval veya torba taşıyan bir köle olduğu düşünülen kişiyi kısmen resmeden parçalanmış bir mezar anıtı bulunmuştur⁵⁸. 338/7 yılında Atina'nın baş finans görevlisi olan Lykourgos döneminde Atina'ya 30 km uzaklıktaki Eleusisli bir yetkilinin harcama hesabını gösteren 329/8 yılına tarihlendirilen bir yazıttaki kayıtlarda da Konon, Eukles, Kyprios ve Artimas isimlerinden hemen önce Karion isminde iki muhtemel köle ismine yer verilmektedir⁵⁹. Bütün bunlara ilaveten, Delphi oraklının (kehanet ocağının) 180 tarihindeki köle özgürleştirme kayıtlarında, 1150 Aigina drakhmai değerinde olan Karion isminde bir kölenin (...σωμα ἀνδρείου ὁ ὄνομα Καρίων,...) özgür kılındığı ve kanunlara göre istediğini yapabileceği kaydedilmektedir⁶⁰.

⁵⁵ Yukarıda sayfa 10'da belirtildiği üzere.

⁵⁶ IG I² 374, satır 228 vd. Erekteion'un inşasında çalışan Karyalılar'ın sayısının günümüze kadar gelebilen kayıtlardan çok daha fazla olması ihtimali yüksektir. Zira, köle statüsünde pek çok Karyalı duvar işçisinin VI. yy'ın geç döneminde Persler'in başkenti Persepolis şehrinin inşaat faaliyetlerinde çalıştıkları bilinmektedir. Bk., Hallock 1960, 98-9; Cameron - Gershevitch 1965, 168; Zaccagnini 1983, 262-3. Bunların yanında, bir çok Karyalı kölenin Karya'da Koyunbaba, Aphrodisias, Mylasa, Latmos Dağı ve Myndos (Gümüşlük) gibi çeşitli mermer ocaklarında çalışmalarından dolayı tecrübeli oldukları ve bu tecrübelerinden dolayı Atina'da Laurion gümüş madenleriyle, Attika ve Euboa'daki mermer ocaklarında çalıştırıldıkları öne sürülmektedir. Bk., Carpenter - Boyd 1977, 213. Ancak bu öngörüğü destekleyecek kesin deliller sunulmamaktadır.

⁵⁷ Bk., Diogenes Laertios, Theophrastos, 5.55.

⁵⁸ IG 11822; Bähler 1998, 86-7, 221.

⁵⁹ IG II² 1672, 59, 67.

⁶⁰ SGDI nu. 2032, satırlar 5, 7, 12; Reilly 1978, nu. 1596; ayrıca bk., SGDI nu.1988, satırlar 3, 5. Reilly aynı zamanda Karya kelimesi ile ses benzerliğine sahip, Khaironia'dan Karais (nu. 1591); Orkhomenos'dan Kardama (nu. 1592); Thera'dan Karesia (nu. 1593); Delphi'den Karias (nu.

Klasik Dönem (500-300) Atina komedi eserlerinde Karion isimli köle karakterine özellikle V. yüzyılın son çeyreğinden itibaren rol verilmektedir. Nitekim, Aristophanes'in ilk olarak 408 yılında ve yeniden düzenlenmiş haliyle 388 yılında icra edilen 'Plutos' (Zenginlik) adlı oyununda Karion isminde köle önemli bir karakteri oynamaktadır⁶¹. Oyunun belirli bölümleri gözden geçirildiğinde Karion ukala (105-107); zenginliğin değerini anlayan açık göz ve paracı (131, 134, 148, 154); aynı zamanda yemek yemeyi sevdiğinden yiyecek çalarak hırsızlık yapan (665-696, 870, 1140-1145) davranışları sergilemektedir. Karion'un özellikle 804 ve 820. satırlarda zenginliğin getirdiği güzellikleri ve avantajları özlemle tarif etmesi ilgi çekicidir. Yukarıda belirtildiği gibi Karya coğrafyası fakirdi. Aristophanes 'Zenginlik' olarak adlandırılan bu oyunu için özellikle fakirlikten çok çeken ve zenginliğe özlem duyup, onun değerini çok daha iyi anlayabilecek Karyalı bir köle karakterini tercih etmiş olmalıydı. Karion 174. satırda zenginliğin yani Plutos'un getirdiği faydaları sıralarken onun sayesinde aynı zamanda Korinthos'da savaşan paralı askerlerin beslendiğini vurgulamaktadır. Bu paralı askerlerin Karyalı olma ihtimali vardır⁶². Bu

1594), Karina (nu. 1595), Karpis (nu. 1597) ve iki tane Karpos (nu. 1598-9); Kyretiai'den Karpos (nu. 1600) ve Karpo (nu. 1601); Larisa'dan yine Karpo olarak adlandırılan ve serbest bırakılan köle isimlerine yer vermektedir. Delphi'de pek çok köle arasında sadece iki Karyalı kölenin kesin olarak tespit edilebilmesi, bizi Karyalı kölelerin Hellas'da pek yaygın olmadığı düşüncesine sevk edebilir. Ancak K. Hopkins Delphi'deki yazıtlardan istatistikî çıkarımlarda bulunmanın yetersizliğini vurgulamaktadır. Bk., 1978, 138-9.

⁶¹ K. Dover oyunun ortasında (satırlar 322-624) neredeyse ortadan kaybolan ve yüzüstü yorumlar yapmasına rağmen, genelde patronun emirleriyle hareket eden Karion'un öneminin abartıldığını düşünmektedir. Bk., 1972, 204-8. S. D. Olson Karion'u saldırgan ve baş kaldıracı olarak tanımlayarak aşırı bir yorumda bulunmaktadır. Bk., 1989, 193-199. Diğer taraftan, V. Ehrenberg'e göre Aristophanes'in Brakkhai (Kurbağalar) adlı oyununda geçen Xanthias ile diğer oyunlarında geçen Karion zamanlarının karakteristik köle örneklerini tam anlamıyla temsil etmemektedirler. Bk., 1951, 171.

⁶² Korinthos Savaşı'nda Atina ve Persler Sparta'ya karşı müttefikler. 394 yılı Ağustos'unda Persler'in Daskyleion satrapı Pharnabazos ve Atinalı Konon Sparta donanmasını Knidos savaşında yenilgiye uğrattılar. Daha sonra batı Ege sularına hareket ederek Sparta kıyılarını tehdit eder duruma geldiler. Persler Atina'nın Peiraios surlarının yeniden inşası ve Korinthos civarındaki operasyonlar için gerekli parayı sağladılar. Sparta Korinthos'un batı limanı Lekhaion'u kısa bir süre yeniden ele geçirdiyse de, Atinalı general İphikrates önemli bir paralı asker ve peltastai (hafif zırhlı savaşçılar) gücüyle Korinthos'da durumunu güçlendirdi ve ağır zırhlı hoplitai'lerden oluşan Sparta ordusunu Korinthos yakınlarında 390 yılında yenilgiye uğrattı. Korinthos Savaşı hakkında bk., Hornblower 1983, 181-201, özellikle sayfalar 196-197. Bu savaşta ve Pers ordusunda görev yapan paralı askerler için bk., ibid., 163. İphikrates'in savaşta sonra Pers ordusunda paralı askerlerin kumandanı olarak görev yaptığı söylenmektedir. Bk., Nepos, İphikrates, 2. Aristophanes'in eserinde de bahsi geçen bu paralı askerlerin Karyalı olma ihtimali vardır. Knidos

durumda, Aristophanes oyununda Karion'un Karyalı kimliğini ön plana çıkararak, o dönemde Korinthos Savaşı'nda da yer alan Karyalı paralı askerlere imada bulunmuş olabilir.

Yaklaşık olarak 375 - 330 yılları arasında eserlerini yazan Hellen Orta-Komedi yazarlarından Euboulos'un 'Σφιγγόκαρίων' (Bulmaca Meraklısı Karion) adlı oyununda da Karion adlı muhtemelen bir köleye rol verilmektedir. Bu oyunda Karion sürekli olarak bilmeceler soran bir karakteri sergilemektedir⁶³. Bunların yanında Yeni komedi'nin baş temsilcisi Atinalı Menandros'un 'Οἱ Ἐπιτρέποντες' (Hakem Kararı) adlı oyununun günümüze kadar gelebilen fragmanlarında geçen karakterlerden biri de Karion adlı kiralık bir aşçıdır⁶⁴. Atinalı hatip Aiskhines (ca. 390-314), yine Atina'nın en meşhur hatibi Demosthenes (384-322)'in suçlamalarına karşılık verdiği 343 yılına ait Peri tes Parapresbeias (Elçilik Heyeti Üzerine) adlı konuşmasında Demosthenes'in kendisine karşı yaptığı şu ithamdan bahsetmektedir: "[157] İşi bir Karion veya bir Xanthias rolleri oynamak olan birisinin kendisini öyle soylu ve cömert göstermesi ne kadar çirkindir..." Aiskhines bir önceki cümlede (156) Demosthenes'in kendisinin retorik dersi aldığı Atina'nın önde gelen komik aktörü olan ve köle rolleri oynayan Satyros'dan esinlenerek bu cümleyi sarfettiğini ima etmektedir. Dolayısıyla özellikle Karion ve Xanthias geleneksel köle isimleri arasında yer almaktaydılar. Dio Chrysostom (İ.S. ca. 40 - ca. 120) komedi rollerinde sarhoş Karion karakterinin pek de fazla gülünç olmadığını bildirmektedir⁶⁵.

Yine bu çerçevede, bir devlet adamı, hatip ve felsefeci olan Paphlagonia doğumlu ve Konstantinople'de eğitim gören Themistius (İ.S. 317-ca.387) komedide yer alan bu Karion tiplmesi için şunları söylemektedir: "...buna rağmen Karion'un en büyük eksikliği tekniğinin çok kötü olması

zaferiyle Karya'da hakimiyeti tam olarak ele geçiren Persler Korinthos'da kullanmak için buradan paralı askerler götürebilecek konuma geldiler. 431 yılında Peloponnesos Savaşı'nın başlangıcına yakın bir zamanda Persler'in Sardis satrapı Pissouthnes, Arkadialılar'dan ve muhtemelen Karyalılar'ı da içeren barbarlardan oluşan paralı bir askeri birliğe sahipti. Bk., Thukydides, 3.34.2. Daha sonraki Pers satrapları Tissapharnes ve Pharnabazos da paralı askerler kullandılar. Bk., Thukydides, 8.25.2; Diodoros, 13.51.1. Daha da önemlisi, Plutarkhos (İ.S. 46-120) 401 yılında Pers tahtını ele geçirmek amacıyla Kyros ile Artakserkses arasında yapılan Kunaxa Savaşı sırasındaki gelişmeleri anlatırken, Artakserkses'in ordusunda Karyalı paralı askerlerin görev yaptıklarını bildirmektedir. Bk., Artakserkses, 10.1 - 11.2-3.

⁶³ Bk., apud Athenaios, 3.80 a; 10.449 e; 15.553 a; Edmonds 1959, Euboulos F 106, 107, 108, 129 vd.

⁶⁴ Bk., apud Aristotle 4.5.22 üzerine bir scholion; Edmonds 1961b, 992 vd., Menandros 172 A vd.

⁶⁵ Orationes (Söylevler), 32.94.

veya çok kaba bir dil konuşması değil insanlığın fakir bir örneği olmasıdır ve o evleri zanaatını icra etmek için değil, gevezelik etmek, gizli konuşmak, iftirada bulunmak ve işini çok iyi bildiği için kırbaçlanmayı hak eden alçak bir aşçının basketinde bulunabilecek türden şeyleri değil, işverenin ailesinin sırlarını kaçırmak için ziyaret eder; ve bunları onları işittiği gibi değil maksatlı olarak değiştirerek ve kötülüğünü abartarak sunar...”⁶⁶. Themistius’un Karion’un kaba bir dil konuştuğunu bildirmesi onun Karyalı kimliğine bir işaretir. Zira, yukarıda Strabon tarafından da belirtildiği gibi, özellikle Karyalılar Hellen dilini kabaca konuşmalarından dolayı yaygın bir şekilde barbar olarak adlandırılmaktaydılar. Burada Karion ile ilgili olarak ön plana çıkan öge onun dedikoducu ve fesatçı bir karakteri sergilemesidir. Bir anlamda Philostratos’un metninde de aktarılan⁶⁷ Karion’un hırsızlık ve sarhoşluk karakteri yanında onun dedikoducu ve fesatçı karakteri de vurgulanmaktadır.

Bütün bunlara karşın, genelde seyirciye yönelik gülmece unsurunu abartılı bir şekilde aktarmayı amaçlayan komedi oyunlarında aldıkları rollerden yola çıkarak, kölelerin karakterini tespit etmek mümkün değildir. Çünkü bu oyunlarda komik sonuçlar elde etmek için onların karakterleri maksatlı olarak çarpıtılabilir. Nitekim Karion karakterinin çeşitli oyunlarda hırsızlık, sarhoşluk, dedikoduculuk gibi farklı tavırlarla bağdaştırılması onun gerçek karakterini belirlemeye yardımcı olmaktan çok durumu daha karmaşık bir hale sokmaktadır. Hellenler politik görüşleri doğrultusunda sadece Karyalılar’ı değil kendilerinden olmayan diğer halkları da küçük görme eğilimine sahiptiler⁶⁸. Bu da tiyatro oyunlarına yansımaktaydı.

⁶⁶ Orationes, 21.262 c. Ayrıca bk., Edmonds 1959, 363-5. Roma Dönemi’nde Karion ismi Cario şeklini almaktadır. Roma oyun yazarlarından Titus Maccius Plautus (ca.254-184) oyunundaki karakterlerden biri olan Pyrgopolynices’i döven Cario adlı bir köleden bahsetmektedir. Bk., Miles Gloriosus (Kabadağı Asker), 1397 vd. Roma dönemine ait muhtemelen Karya’dan Alabanda ve Laodikea gibi köle isimlerine de rastlanmaktadır. Bk.; CIL X, 4297. Bu Hornblower tarafından yanlışlıkla 4397 olarak yazılmaktadır. Bk., 1982, 9. Laodikea için bk., CIL X, 4322, 4350; Fredericksen 1959, 114. Bunlara ilâveten Karya Zeus’unun lakabını kullanan Khrysaor adlı köle için bk., CIL VI, 4493; Gordon 1924, 97; Finley 1960, 175.

⁶⁷ Yukarıda sayfa 2’de belirtildiği gibi.

⁶⁸ Yukarıda sayfa 13’de belirtildiği gibi. Mesela, 414’lü yıllarda Atinalılar’ın Karyalılar’a karşı tavırlarının pek de iyi olmadığı ve özellikle şehirde yaşayan Karya kökenli olanların aşağılandığı söylenebilir. 431 yılında Melesandros tarafından Karya ve Likya’ya ve 427 yılında Lysikles tarafından Karya’ya düzenlenen Atina seferleri başarısız olmuş ve bu seferler sonucunda her iki generalde öldürülmüştür. 425 yılında Delos adasının purifikasyonu sırasında belkide kasıtlı olarak bütün Karya mezarlarının temizlendiğini görüyoruz. Konuyla ilgili olarak bk., Demir 2004, 69-99.

Bunlara ilâveten, Karyalı köleler gerçekten de genelde çok kötü bir karaktere sahip olmuş olsalardı, onlara yönelik talebin az olması gerekirdi. Bilakis Hermokopidai yazıtlarında Karyalı kölelerin ikinci sırayı aldıkları görülmektedir ve bu diğer edebî kaynaklar tarafından da desteklenmektedir. Philostratos'un Karyalı köleleri kötü ahlâki yönlerinden çok sırf köle ticaretindeki çoklukları nedeniyle örnek olarak verme ihtimali yüksektir. Kötü etnik kökenden olan kölelerin daha az bir değere sahip oldukları öne sürülmektedir⁶⁹. Buna karşın, Hermokopidai yazıtlarında geçen veriler dikkate alındığında, kölelerin değerinin artmasında etnik kökenden çok onların vasıflarının dikkate alınmaktaydı⁷⁰. Karyalı köleler arasında altın işleyen kölenin mesleki hüneriyle ön plana çıktığı ve en pahalı köle olduğu görülmektedir. Pek çok Karyalı kölelerin ayrıca taş, mermer, maden işçiliği gibi alanlarda çalışacak kabiliyete sahip oldukları bilinmektedir⁷¹. Bu da onlara olan talebi artırmalıydı.

Sonuç

Karyalı köle gençler İ.Ö. V. yy'ın başlarında Karya'da Pedasa gibi şehirlerden alınarak Hellas ve özellikle Atina'ya götürülmekte ve satılmaktaydılar. Bu köle ticaretinin çok daha erken dönemlerden başlayarak devam etmesi söz konusudur. Zira, deliller köle tüccarlarının Roma Dönemi'nde de Karya'dan çok sayıda köleyi gemilerle Hellas'a getirdiklerine işaret etmektedir. Bu bağlamda, Karyalı kölelerin Hellas anakarasında Pylos gibi şehirlerdeki varlığı Miken Dönemi'ne kadar gitmektedir. Karyalı kölelerin muhtemelen Erken Arkaik Dönem (800-600)'den itibaren Atina'da düzenlenen Anthesteria festivaline katılarak eğlendikleri görülmektedir. Bunların yanında, Atinalı vazo ressamaları kendilerinin ve Atinalılar'ın gözdesi köle kökenli ailelerden gelme olasılığı olan Karyalı güzel gençlere atfen İ.Ö. VI. yy'ın geç dönemine tarihlendirilen kaplar yaptılar veya üzerlerine

⁶⁹ Finley 1981, 171; Braund - Tsetschladze 1989, 119. Ancak Hermokopidai yazıtlarındaki veriler dikkate alındığında bunun böyle olmadığı görülmektedir.

⁷⁰ Hermokopidai yazıtlarında geçen 24 kölenin fiyatları göz önüne alındığında, kadınlar ve erkekler veya kölelerin etnik kökenleri arasında fiyat farklılıkları göze çarpmamaktadır. Bu Hellen köleler içinde geçerlidir. Sonuçta fiyat farklılıkları milliyetten çok çalışma verimliliği, fiziksel görünüm, elde edilebilirlik, hüner ve davranış olmak üzere diğer faktörlere de bağlanmalıdır. Satış fiyatları verilen 6 Trakyalı kölenin ortalama fiyatı 166 drakhmai iken, 4 Karyalı'nın 177 drakhmai'yi bulmaktadır. Bk., Pritchett 1956, 278

⁷¹ Yukarıda sayfa 15 dn 51'de belirtildiği gibi.

sadece isimlerini yazdılar. İ.Ö. 415 yılına ait fragman halindeki Hermokopidai yazıtları Atina toplumundaki Karyalı kölelerin varlığı ile ilgili daha kapsamlı ve kesin bilgileri vermekte olup, bu yazıtlarda geçen Karyalı kölelerin sayısı Trakyalı kölelerden sonra ikinci sırayı almaktadır. Bu da Atina'da önemli sayıda Karyalı kölenin varlığının bir göstergesi olabilir. Diğer taraftan, Karyalılar Arkaik Dönem öncesinden itibaren ekonomik nedenlerden dolayı Hellas'ın büyük bir kısmını nerdeyse köle statüsündeki paralı askerler olarak dolaşmakta olup, zahmetli ve tehlikeli işlerde kullanılmaktaydılar. Karyalı köleler yine aynı şekilde fakir Karya coğrafyasından daha ucuza ve bol miktarda temin edilmeliydiler. Karyalı kölelerin İ.Ö. V. yy'ın son çeyreğinde Atina akropolisinde Eretheion gibi önemli yapıların inşasında kullanıldıkları ve yine ekonomik zorluklar nedeniyle Hellas coğrafyasını gezen köle statüsündeki Karyalılar'ın Atina'da altın işleyiciliği, taş işçiliği gibi mesleklerde çalıştıkları yazıtlarla sabittir. Yine aynı dönemden itibaren tiyatro oyunlarında ve yazıtlarda, özellikle Karion isminde Karya kökeni kolaylıkla tespit edilebilen köle karakterine yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Bu isimle oyunlarda geçen köle rolleri temel alınarak bütün Karyalı kölelerin hırsızlık gibi kötü karakterlere sahip oldukları sonucuna ulaşılamaz. Onlara yönelik talebin çokluğu da böyle bir çıkarımı zayıflatmaktadır.

Kaynakça ve Kısaltmalar

- Austin 1970 Austin, M.E., "Greece and Egypt in the Archaic Age", *Proceedings of Cambridge Philological Society, Supplements 2*, 1970, 15-16.
- Bäbler 1998 Bäbler, B., *Fleissige Thrakerinnen und wehrhafte Skythen: Nichtgriechen im klassischen Athen und ihre archäologische Hinterlassenschaft*, Stuttgart - Leipzig, 1998.
- Ball 1977 Ball, R., "The Karians' Place in Diodoros' Thalassocracy List", *The Classical Quarterly* 27, No.2, 1977, 317-8.
- Beazley 1963 Beazley, J.D., *Attic Red-Figure Vase Painters I²*, Oxford, 1963.
- Bengtson 1955 Bengtson, H., "Skylax von Karyanda und Heraklides von Mylasa," *Historia* 3, 1955, 301-307.
- Bergk 1882 Bergk (ed.), T., *Poetae Lyrici Graeci II*, Leipzig, 1882.
- Boardman 1974 Boardman, J., *Athenian Black Figure Vases*, London, 1974.
- Boardman 1975 Boardman, J., *Athenian Red Figure Vases: The Archaic Period*, London, 1975.
- Boardman 1987 Boardman, J., "Amasis: The Implications of his Name", *Papers on the Amasis Painter and His World*, Malibu, 1987, 141-152.
- Braund – Tsetskhladze 1989 Braund, D. – G.R. Tsetskhladze, "The Export of Slaves from Colchis", *Classical Quarterly* 39, 1989, 114-125.
- Burkert 1985 Burkert, W (trans. J. Raffan), *Greek Religion*, Oxford, 1985.
- Burstein 1984 Burstein, S.M., "Psamtek I and the End of Nubian Domination in Egypt", *Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities* 14, 1984, 31-34.
- Bury 1913 Bury, J.B., *A History of Greece to the Death of Alexander the Great*, New York, 1913.
- Bremmer 1983 Bremmer, J., *The Early Greek Concept of the Soul*, Princeton, 1983.
- Calder 1925 Calder, W. M., "The Royal Road in Herodotus", *Classical Review* 39, 1925, 7-11.
- Cameron – Gershevitch 1965 Cameron, G.G. – I. Gershevitch, "New Tablets from the Persopolis Treasury", *Journal of Near Eastern Studies* 24, No.3, 1965, 167-192
- Carpenter – Boyd 1977 Carpenter, J. – D. Boyd, "Dragon-Houses: Euboia, Attica, Caria", *American Journal of Archaeology* 81, 1977, 179-215.
- CIL Corpus Inscriptionum Latinarum.
- Chadwick 1976 Chadwick, J., *The Mycenaean World*, Cambridge, 1976.

- Craik 1980 Craik, E., *The Dorian Aegean*, London, 1980.
- Crampa 1972 Crampa, J., *Labraunda. Swedish Excavations and Researches III, Part II: The Greek Inscriptions*, Stockholm, 1972.
- Demir 2004 Demir, M., "Peloponnesos Savaşı (İ.Ö.431-404) Sırasında Karya ve Likya'ya Yönelik Atina Seferlerinin Amaçları: Yeni Bir Gözden Geçirme", *Adalya* 7, 2004, 69-99.
- Diehl 1936 Diehl, E. (ed.), *Anthologia Lyrica Graecae I*, Leipzig, 1936.
- Dover 1972 Dover, K. (ed.), *Aristophanic Comedy*, London, 1972.
- Drews 1973 Drews, R., *The Greek Accounts of Eastern History*, Washington, 1973.
- Dunbar 1995 Dunbar, N. (ed.) *Aristophanes: Birds*, Oxford, 1995.
- Edmonds 1957 Edmonds, J.M., *The Fragments of Attic Comedy I*, Leiden, 1957.
- Edmonds 1959 Edmonds, J.M., *The Fragments of Attic Comedy II*, Leiden, 1959.
- Edmonds 1961a Edmonds, J.M., *The Fragments of Attic Comedy III A*, Leiden, 1961.
- Edmonds 1961b Edmonds, J.M., *The Fragments of Attic Comedy III B*, Leiden, 1961.
- Ehrenberg 1951 Ehrenberg, V., *People of Aristophanes: A Sociology of Old Attic Comedy*, Oxford, 1951.
- FGrH *Die Fragmente der griechischen Historiker*.
- Faulkner 1972 Faulkner, O.R., *The Ancient Egyptian Book of the Dead*, New York, 1972.
- Finley 1960 Finley, M.I., *Slavery in Classical Antiquity: Views and Controversies*, Cambridge, 1960.
- Finley 1981 Finley, M.I., "The Black Sea and Danubian Regions and the Slave Trade in Antiquity" *Economy and Society in Ancient Greece*, ed. B. D. Shaw - R. Saller, London, 1981, 167-175 = *Klio* 40, 1962, 51-59.
- Fraser - Matthews Fraser, P.M. – E. Matthews (ed.), *A Lexicon of Greek Personal Names, Vol. 2: Attica*, ed. by M. J. Osborne - S. G. Byrne, Oxford, 1994.
- Fredericksen 1959 Fredericksen, M.W., "Republican Capua: A Social and Economic Study (Plate XXI)", *Papers of the British School At Rome, New Series* 14, 1959, 80-130.
- Ganszyniec 1947 Ganszyniec, R., "Thyraze Kares", *Eranos* 45, 1947, 100-113.
- Garlan 1987 Garlan, Y., "War, Piracy and Slavery in the Greek World" *Classical Slavery*, ed. M.I. Finley, London, 1987, 7-21.
- Georgiev 1975 Georgiev, V.I., "Ein Versuch Zur Deutung Der Griechisch-Karischen Bilinguis", *Kadmos* 14, 1975, 64-67.

- Gordon 1924 Gordon, M.L., "The Nationality of Slaves under the Early Roman Empire", *Journal of Roman Studies* 14, 1924, 93-111.
- Hallock 1960 Hallock, R.T., "A New Look at the Persepolis Treasury Tablets", *Journal of Near Eastern Studies* 19, No.2, 1960, 90-100.
- Hammond 1967 Hammond, N.G.L., *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford, 1967.
- Hopkins 1978 Hopkins, K., *Conquerors and Slaves*, Cambridge, 1978.
- Hornblower 1982 Hornblower, S., *Mausolus*, Oxford, 1982.
- Hornblower 1983 Hornblower, S. (rev.ed.), *The Greek World, 479-323 BC*, London, 1983.
- How – Wells 1913 How, W.W. – J. Wells, *A Commentary on Herodotus I*, Oxford, 1913.
- Jeffery 1962 Jeffery, L.H., "The Inscribed Gravestones of Archaic Attica", *British School at Athens* 57, 1962, 115-146.
- Long 1958 Long, C.R., "Greeks, Carians and the Purification of Delos", *American Journal of Archaeology* 62, 1958, 297-306.
- Macan 1908 Macan, R.W., *Herodotus: The Seventh, Eighth, & Ninth Books with Introduction and Commentary*, London, 1908.
- MacDowell 1995 MacDowell, D. M., *Aristophanes and Athens: An Introduction to the Plays*, New York, 1995.
- Meiggs – Lewis Meiggs, R. – D. Lewis, *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century BC*, Oxford, 1969.
- Miller 1971 Miller, M., *The Thalassocracies*, Albany, 1971.
- Milett 1991 Milett, P., *Lending and Borrowing in Ancient Athens*, Cambridge 1991.
- Olmstead 1948 Olmstead, A.T., *A History of the Persian Empire*, University of Chicago Press, 1948.
- Olson 1989 Olson, S.D., "Cario and the New World of Aristophanes' Plutus", *Transactions of American Philological Association* 119, 1989, 193-199.
- Osborne – Byrne 1996 Osborne, M.J. – S.G. Byrne, *The Foreign Residents of Athens (Studia Hellenistica 33)*, Leuven, 1996.
- Parke 1977 Parke, H.W., *Festivals of the Athenians*, London, 1977.
- Pritchett 1956 Pritchett, W.K., "The Attic Stelai, Part II", *Hesperia* 25, 1956, 178-317.
- Pritchett 1961 Pritchett, W.K., "Five New Fragments of the Attic Stelai: Plates 5-6", *Hesperia* 30, 1961, 23-29.

- Ray 1995 Ray, J.D., "Soldiers to Pharaoh: The Carians of Southwest Anatolia", *Civilizations of the Ancient Near East II*, ed. J. M. Sasson, Massachusetts, 1995, 1185-1194.
- Reilly 1978 Reilly, L.C., *Slaves in Ancient Greece: Slaves from Manumission Inscriptions*, Chicago, 1978.
- Richter 1946 Richter, G.M.A., *Attic-Red Figured Vases*, London, 1946.
- Robertson 1993 Robertson, N., "Athens' Festival of the New Wine", *Harvard Studies in Classical Philology* 95, 1993, 197-250.
- Robinson – Fluck 1937 Robinson, D.M. – E.J. Fluck, *A Study of the Greek Love-Names: Including a Discussion of Paederasty and a Prosopographia*, Baltimore, 1937.
- Russell 1942 Russell, A.G., "The Greek as a Mercenary Soldier", *Greece & Rome* 33, 1942, 103-112.
- SGDI Sammlung der Griechischen Dialekt-Inschriften.
- Sommerstein 1987 Sommerstein, A.H., *Comedies of Aristophanes: Birds VI*, Warminster, 1987.
- Sutphen 1901 Sutphen, M.C., "A Further Collection of Latin Proverbs", *American Journal of Philology* 22, No.1, 1901, 1-28.
- Zaccagnini 1983 Zaccagnini, C., "Patterns of Mobility among Ancient Near Eastern Craftsmen", *Journal of Near Eastern Studies* 42, No.4, 1983, 245-264.